

SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE: RŪŠYS, PRIEŽASTYS, PASEKMĖS

Psichologė S. Ragelienė
„Smalsučio“ pradinė mokykla
2018 lapkritis

- **2017 m. vasario 14 d. LR Seimas** priėmė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pataisas, kuriomis nutarė uždrausti visų formų smurtą prieš vaiką, įskaitant fizines bausmes.
- Įstatyme apibrėžiama, kad smurtas prieš vaiką – tai **veikimu** ar **neveikimu** vaikui daromas tiesioginis ar netiesioginis tyčinis (sąmoningas) fizinis, psichologinis, seksualinis poveikis, garbės ir orumo nepaisymas ar nepriežiūra, dėl kurių vaikas patiria žalą ar pavojų gyvybei, sveikatai, raidai.

- Vaiką žaloja bet kuri smurto forma.
- Kiekvienas vaikas į patiriamą smurtą reaguoja skirtingai, todėl ilgalaikės patirto smurto pasekmės vaiko psichikos sveikatai, psichosocialinei raidai gali būti skirtingos.
- Vaikai – tiesioginio smurto aukos.
- Vaikai – smurtinio elgesio liudininkai.
- Jei vaikai nepatiria tiesioginio smurto, bet yra smurtinio elgesio liudininkai, jie patiria fizinį, protinį, dvasinį, dorovinį vystymąsi žalojančių smurto poveikį.

Smurto pasekmių sunkumas priklauso nuo:

- **Vaiko amžiaus, lyties, individualių jo asmenybės savybių;**
- **Smurtautojo asmeninių bruožų, jo ryšio su vaiku artimumo** (pvz., mama, tėvas, senelis, įtėvis, dėdė);
- **Smurtinių veiksmų pobūdžio ir sunkumo** – nuolatinis, kelių rūšių smurtas vienu metu sukelia vaiko adaptacijos sutrikdymą ir turi ilgalaikes pasekmes vaiko raidai;
- **Žalojančio elgesio trukmės ir dažnumo** – ilgą laiką trunkantis ir pasikartojantis smurtas sukelia ilgalaikes neigiamas pasekmes vaiko raidai ir funkcionavimui;
- **Aplinkinių reakcijos ir požiūrio** į smurtą, socialinio palaikymo ir vaikui suteiktos pagalbos kokybės.

Vaiko patirtas smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti įvairiais būdais:

- tiesioginiais skundais,
- pasikeitusiu elgesiu,
- pasikeitusiomis emocinėmis reakcijomis,
- bendravimo su aplinkiniais ypatumais.

Galimos mažų vaikų reakcijos:

- emocinis sąstingis, nerimas, panika,
- susierzinimo ar pykčio protrūkiai,
- trumpalaikės atminties sutrikimai,
- pasyvus ar regresuojantis elgesys (pvz., nesirengia pats, nors mokėjo; nevalgo savarankiškai),
- psichosomatiniai pilvo, galvos skausmai,
- miego sutrikimai.

Ikimokyklinio amžiaus vaikams

- Dėl ribotų pažintinių gebėjimų,
- emocijų ir elgesio valdymo įgūdžių yra sunku prisitaikyti prie skausmingų gyvenimo situacijų,
- jie ribotai supranta smurto situacijas ir yra nepajėgūs joms pasipriešinti.

Jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų reakcijos:

- Išgyvena baimės ir kaltės jausmus, nepasitiki suaugusiais, išgyvena prieštarigus jausmus
- smurtaujančio tam tikro asmens atžvilgiu, depresyvią nuotaiką;
- Patiria įkyrias mintis ar smurtinių situacijų namuose vaizdinius,
- Pastebimai suprastėja jų dėmesio koncentracija įvairiose veiklose (mokantis, sportuojant);
- Krenta mokymosi pasiekimai;
- Skundžiamasi psichosomatiniais pilvo, galvos skausmais;
- Agresyviai elgiasi, atsiskiria nuo bendraamžių, gali formuotis žalingi įpročiai.

Jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai

- dėl vis labiau besiformuojančių pažintinių gebėjimų,
- lavėjančios emocijų ir elgesio reguliacijos geba aiškiau suprasti smurtinę situaciją bei prie jos prisitaikyti.

Smurto formos ir atpažinimas

Išskiriamos keturios smurto prieš vaikus formos:

- fizinis,
- psichologinis,
- seksualinis smurtas,
- nepriežiūra.

Prieš vaiką gali būti naudojamas vienos formos smurtas, tačiau dažniausiai pasitaiko keletas jų kombinacija, pvz., fizinis smurtas prieš vaiką naudojamas kartu su psichologiniu smurtu ar nepriežiūra.

Fizinis smurtas

Fizinis smurtas apibrėžiamas kaip tiesioginiai ar netiesioginiai tyčiniai fiziniai veiksmai prieš vaiką, taip pat fizinės bausmės, sukeliančios vaikui skausmą, žalą arba pavojų jo gyvybei, sveikatai, raidai ar žalą garbei ir orumui.

Fizinis smurtas

Tai:

- smūgiavimas, daužymas, spardymas, stumdymas, mušimas, purtymas, žnaibymas,
- draskymas, kandžiojimas, tampymas už plaukų ar ausų, smauginimas;
- kankinimas (pvz.: vertimu ilgą laiką stovėti nepatogioje padėtyje, karštyje ar šaltyje;
- vaiko burnos plovimu muilu ir pan.);
- uždarymu ir laikymu tamsoje (pvz.: rūsyje, spintoje ir pan.);
- deginimu (cigarečių gesinimo žymės, kitų įkaitintų daiktų nudeginimai ant kūno),
- plikymu vandeniu;
- badymu;
- ginklų ar kitų žalojančių daiktų naudojimu,
- t. y. tai, kas sukelia vaikui fizinį skausmą ir jį žaloja;
- kiti tyčiniai fiziniai veiksmai, sukeltys vaikui skausmą.

Fizinis smurtas

Fiziniai požymiai (kai nesusiję su medicinine būkle ar patvirtinta sunkia netyčine trauma, įgimtomis priežastimis, tam nėra paaiškinimo arba jis nepagrįstas):

➤ mėlynės arba kraujosruvos, gali būti įvairių daiktų formų (virvės, diržo ir pan.),

suaugusio įkandimo (dantų) žymės. Smūgių ir sužalojimų pėdsakai (krūtinės,

➤ nugaros, sėdmenų, kojų, genitalijų srityse.

➤ nudeginimai, nuplikymai įvairiose kūno vietose;

➤ nušalimai (sutinusios, paraudusios kojos ar rankos);

➤ įdrėskimai, įpjovimai, nubrozdinimai ar randai;

➤ burnos ertmės, pilvo ir krūtinės ertmės sužalojimai;

➤ stuburo sužalojimo požymiai (slankstelių pažeidimai, kaklo sužalojimas), kaulų

➤ lūžiai;

➤ tinklainės kraujosruvos ar akių sužalojimą;

➤ apgijusios žaizdos.

Fizinis smurtas

Emociniai ir elgesio požymiai:

- atsiradęs atsargumas suaugusiųjų atžvilgiu;
- tam tikrų asmenų, vietų baimė (pvz., bijo tėvų, bijo eiti namo);
- perdėtas nuolankumas, paklusnumas;
- atsiradęs paties vaiko agresyvumas;
- nuotaikų kaita, impulsyvios reakcijos (pvz., greitai įniršta, tranko daiktus ir staiga ima juoktis);
- prislėgtumas (pvz., nesišypso, nesijuokia);
- padidintas jautrumas aplinkos dirgikliams (pvz., išsigąsta staigių kito asmens judesių, netikėtų garsų, kai verkia kiti vaikai);

Fizinis smurtas

* Emociniai ir elgesio požymiai:

- sutrikęs miegas;
- valgymo sutrikimai;
- atsiribojimas, vengimas įsitraukti į bendrą grupės / klasės veiklą;
- probleminis ir (ar) provokuojantis elgesys grupėje ar klasėje (pvz., tyčia pažeidinėja taisykles, vagia);
- savo kūno slėpimas, oro sąlygas neatitinkančių drabužių nešiojimas.

Psichologinis smurtas

Psichologinis smurtas – nuolatinis vaiko teisės į individualumą pažeidinėjimas, žeminimas, patyčios, gąsdinimas, būtinos vaiko raidai veiklos trikdydas, asocialaus elgesio skatinimas ar kitokia nefizinio kontakto elgsena, sukeliantys žalą ar pavojų vaiko gyvybei, sveikatai, raidai, ar žalą garbei ir orumui.

Psichologinis smurtas

Penkios elgesio kategorijos:

1. Tėvų (globėjų) emocinis šaltumas, abejingumas
2. Nuolatinė neigiama nuostata į vaiką – vaikas suvokiamas kaip nusipelnęs priešiško, žiauraus elgesio, kankinimo, atstūmimo.
3. Vaiko raidos neatitinkančios sąveikos su vaiku: bendrauja kaip su vyresniu arba kaip su žymiai mažesniu.
4. Vaiko asmenybės individualumo nepripažinimas:
 - vaiko naudojimas suaugusių žmonių reikmių tenkinimui,
 - negebėjimas atskirti vaiko poreikių ir savo norų, įsitikinimų.
5. Tinkamos vaiko socializacijos neskatinimas ir/ar ribojimas – vaiko izoliavimas nuo socialinės veiklos (draugų, būrelių), galimybių socializuotis nesudarymas, įtraukimas į asocialią (nusikalstamą) veiklą.

Psichologinis smurtas

Vaiko emociniai ir elgesio požymiai:

- perdėtas meilumas, lipšnumas su mažai pažįstamais žmonėmis;
- pasitikėjimo savimi stoka, nerimastingumas, perdėtas atsargumas;
- atsiribojimas nuo bendraamžių, socialinės veiklos, vengimas įsitraukti į veiklą;
- artimo ryšio su tėvais (globėjais) stoka;
- agresyvumas kitų vaikų ar gyvūnų atžvilgiu;
- vaiko amžiaus neatitinkančios žinios, kalba, elgesys (per daug suaugęs arba pernelyg vaikiškas);
- sunkumai valdyti stiprias emocijas, jų proveržius;

Psichologinis smurtas

Vaiko emociniai ir elgesio požymiai:

- atsiribojimas / atsitraukimas nuo tam tikro asmens;
- baimė, neapykanta tam tikro asmens atžvilgiu;
- kalbos sutrikimai: mikčiojimas, apsunkinta kalba;
- psichosomatiniai skundai (galvos, pilvo skausmai, pykinimas);
- nevalingas šlapinimasis ir tuštinimasis;
- depresija, uždarumas; save žalojantis elgesys;
- **nuolatiniai baimės, kaltės, gėdos jausmai → sudarkoma emocinė savastis.**

Seksualinis smurtas

Seksualiniai veiksmai su vaiku, kuris pagal atitinkamas Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatas nėra sulaukęs amžiaus, nuo kurio seksualiniai veiksmai su juo neužtraukia baudžiamosios atsakomybės arba seksualiniai veiksmai su vaiku, kai naudojama prievarta, jėga ar grasinimai, arba piktnaudžiaujama pasitikėjimu, valdžia ar įtaka vaikui, taip pat ir šeimoje, arba piktnaudžiaujama itin pažeidžiama vaiko padėtimi, ypač dėl jo psichinės ar fizinės negalios ar priklausomumo.

Seksualinis smurtas

Tokiu smurtu taip pat bus pripažįstamas vaikų išnaudojimas prostitucijos tikslams, vaikų pornografija, verbavimas, vertimas ar įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje, pornografijos rodymas, arba kitos vaikų seksualinio išnaudojimo formos, vaikų tvirkinimas.

Tvirkintojas siekia patenkinti savo seksualinius poreikius ar gauti su šia sritimi susijusį pelną.

Seksualinis smurtas

Tai:

- seksualiniai santykiai su prasiskverbimu (analiniais, vaginaliniais, oraliniais);
- daiktų kišimas į lytinius organus;
- vaiko glostymas, lietimasis, bučiavimas, masturbavimas siekiant seksualiai pasitenkinti;
- vertimas glostyti ar masturbuoti tam tikrą asmenį, bučiuoti, čiulpti, kandžioti jo lytinius organus;
- lytinių organų demonstravimas vaikui;
- vertimas ar siūlymas vaikui nusirenginėti, masturbotis tam tikro asmens akivaizdoje;
- vaiko įtraukimas į pornografinę veiklą ar prostituciją;
- seksualinio pobūdžio kalbos su vaiku, nepadorių gestų, pornografinio turinio medžiagos demonstravimas vaikui siekiant seksualinių tikslų.

Seksualinis smurtas

Fiziniai požymiai:

- poodinės kraujosruvos, nubrozdinimai išorinių lytinių organų, krūtų,
 - sėdmenų, vidinių šlaunų paviršių srityje, kurių negalima paaiškinti atsitiktine trauma;
 - nepaaiškinamas kraujavimas iš išorinių lytinių organų, makšties;
 - patinimai, skausmas, niežėjimas analinėje ar išorinių lytinių organų srityje;
 - skausmingas šlapinimasis;
 - sunkumai sėdint ar vaikstant;
 - suplėšyti, dėmėti ar kruvini, drabužiai;
- lytiniu keliu plintančios infekcijos;
- sutrikęs miegas, valgymo sutrikimai.

Seksualinis smurtas

Emocijų ir elgesio požymiai:

- nuolatinis savo genitalijų lietimasis, trynimasis (net iki skausmo);
- viešas masturbavimasis, nesiliaujantis net ir vaiką sudrausminus;
- vaiko amžiaus neatitinkančios seksualinės žinios, atviras įvairių seksualinių dalykų klausinėjimas (net ir nepažįstamų žmonių);
- seksualinio turinio žaidimai; žaidžiant demonstruojama agresija, priešiškus savąjį arba priešingai lyčiai;
- lytinio akto su kitais vaikais, gyvūnais ar žaislais imitavimas;
- daiktų kišimas sau ar kitiems į vaginą, užpakalį;
- nusirenginėjimas nuogai arba įkyrūs prašymai, kitų nurenginėjimas;

Seksualinis smurtas

- savo kūno gėdijimasis / nekentimas / bjaurėjimasis juo;
- suaugusiojo lietimasis, „gundymas“, provokuojantis elgesys;
- vengimas nusirengti prie kitų žmonių (pvz., per kūno kultūros pamokas);
- susivaržymas, susikaustymas, įtampa judant, žaidžiant, sportuojant;
- įtampa, sustingimas, baimė būti suaugusių žmonių liečiamu, keliamu, apkabinamu, sodinamu ant kelių;
- tam tikrų konkrečių vietų baimė, vengimas (pvz., vonios ar tualetų kambario, tamsių vietų);
- seksualinio turinio detalių, simbolių piešimas.

Seksualinis smurtas

Išdavystė

- Sunaikinamas vaiko pasitikėjimas suaugusiais ir pasauliu;
- Paveikiami gebėjimai užmegzti ir palaikyti santykius, prisirišti;
- Išduoti ne tik prievartautojo, bet ir šeimos nario, kuris neapsaugojo (netikėjo, netinkamai reagavo)

Pasekmės:

- Vengs artimų ryšių
- Taps situacijų, kuriose bus išnaudojamas, auka

Seksualinis smurtas

Stigmatizacija:

- dėl patyrimo kils kaltės ir gėdos jausmai;
- neigiamai save vertins ir įsivaizduos
- demonstruos auto-agresyvų elgesį (savęs žalojimas, suicidiniai veiksmai, įsitraukimas į kriminalinę veiklą, priklausomybės)
- tikės, kad nieks daugiau tokios patirties neturi, todėl nesupratę atstums

Pasekmės:

- saviizoliacija;
- nevisavertiškumo kompleksas.

Seksualinis smurtas

Trauminė seksualizacija:

- Prievarta deformuoja vaiko seksualinį vystymąsi
- Nepasitiki savimi, kils neigiamos asociacijos su seksualinės prievartos patirtimi

Pasekmės:

- Kompulsyvus seksualinis elgesys
- Naudoja seksualinę prievartą prieš kitus
- Patiria seksualinę prievartą iš kitų

Seksualinis smurtas

Bejėgiškumas

- Seksualinės prievartos metu patirtas bejėgiškumas, kontrolės praradimas virsta patiriamu pažeidžiamumu ir menkavertiškumu;
- Chroniški ir impulsyvūs baimės ir nerimo jausmai

Pasekmės:

- Iškreiptas savęs įsivaizdavimas •
- Žemesnis socialinis statusas
- Žemesni socialiniai gebėjimai
- Padidėjęs vyriškumo jausmas, peraugantis į agresiją

Seksualinis smurtas

„Užuovėja“: Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centras

- 2016 m. birželio 3 d. Vilniuje atidarytas Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centras.
- Šiuo metu Lietuvoje kiekvienam vaikui, patyrusiam seksualinį smurtą, garantuojama galimybė gauti būtiną kompleksinę pagalbą vaikui palankioje (draugiškoje) aplinkoje.
- Centras sukoncentruoja visas vaikai, nukentėjusiam nuo seksualinio smurto, ir jo artimiesiems reikalingas paslaugas po vienu stogu.
- Centre teikiama kompleksinė pagalba vaikui ir jo šeimos nariams: psichologinė, socialinė, teisinė, medicininė, atliekamas vaiko psichologinis įvertinimas, apklaus

Nepriežiūra

Nepriežiūra apibrėžiama kaip nuolatinis vaikui būtinų fizinių, emocinių ir socialinių poreikių netenkinimas ar aplaidus tenkinimas, sukeliantis žalą ar pavojų vaiko gyvybei, sveikatai, raidai.

- **Nepriežiūra** gali pasireikšti:
- fiziniu apleistumu: nesirūpinama vaiko maistu, apranga, higiena, fizine sveikata, saugia aplinka;
- emociniu apleistumu: netenkinami vaiko psichologiniai poreikiai (pvz., nebendraujama su vaiku, nesidomima jo interesais);
- socialiniu apleistumu: nesirūpinama vaiko išsilavinimu, socializacija

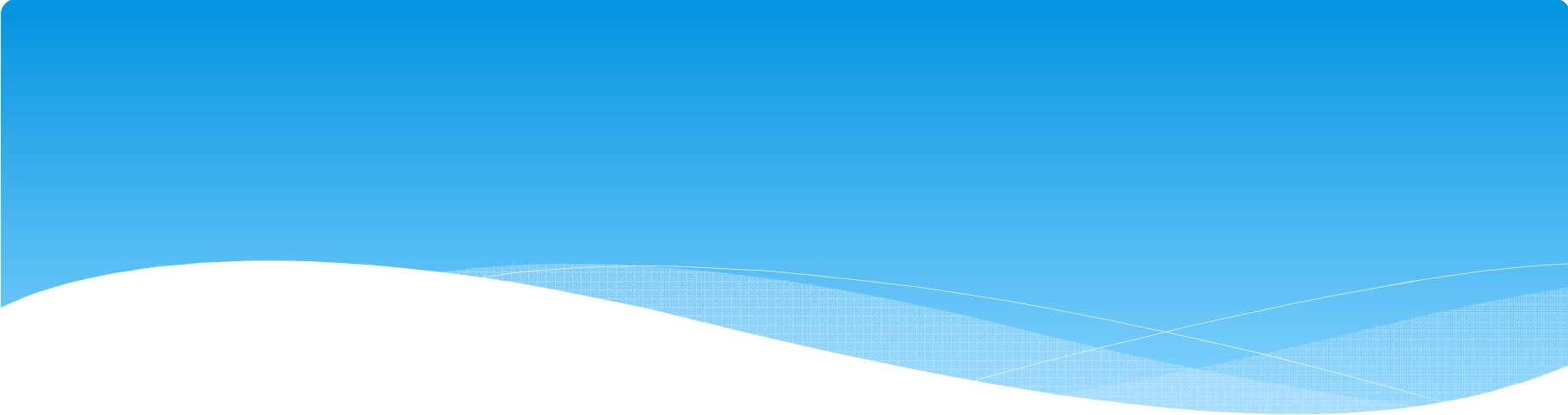
Nepriežiūra

Požymiai:

- vaikas per menkai lyginant su savo bendraamžiais fiziškai išsivystęs (pvz., mažo svorio, ūgio), kai tam nėra medicininių priežasčių;
- netvarkinga vaiko išvaizda – murzinas, purvini drabužiai, suplyšusi avalynė;
- vaiko apranga neatitinkanti sezono, oro sąlygų;
- vaiko dantys išgedę ir netaisomi, negydomos burnos ertmės ligos;
- vaikas mieguistas, sunkiai susikaupia, apatiškas;
- vaikas nuolat alkanas, vagiliauja maistą;
- vaikas neturi būtiniausių mokyklinių priemonių;
- vaikas gali vagiliauti įvairius daiktus iš mokyklos, grupės / klasės vaikų;

Nepriežiūra

- vaikas nereguliariai lanko mokyklą, vaiko teisėti atstovai pagal įstatymą nesilaiko,
- pažeidžia mokyklos vidaus tvarkos taisykles (pvz., vaikas pernelyg vėlai / anksti atvedamas, „pamirštama“ jį pasiimti nustatytu laiku;
- vėluoja į pamokas, praleidžia jas be pateisinamos priežasties);
- vaiką atveda ar pasiima iš mokyklos jam mažai pažįstami, nuolat vis kiti, neblaivūs, netinkamai besielgiantys suaugusieji;
- vaikas pastebimas elgetaujantis, valkataujantis po pamokų;
- vaikas neturi socialių įgūdžių ar jie nepakankami jo amžiui;
- žemas savęs vertinimas, vaikas – itin paklusnus;
- vaikas turi žalingų įpročių.

Parengta pagal: Dr. Julija Eidukevičiūtė, Daiva Matulevičiūtė, Jurgita Vasiliauskienė, Aurelija Zacharevičienė padalomąją medžiagą.